

«Республикәри вулавашсене тёрлө енлөн пуләшатпәр»

Вёреннә сәмрәксем 1870 сул вёсәнге Шупашкарта пухәннә та хулаура библиотека усааши пирки каласнә. Сәмаха сипле вёстермен – сав сулхи раштав уйәхәнчех Хусан кёпёрнаттәр патне сыру янә. Кёпёрне пусләхәшән ку ыйту кётменлөх пулман, мёншән тесен унашкал вулавашсем Хусанта та, Рассейән ытти хулинче те уәлнә. Кёпёрнаттәр ирөк парсан 1871 сулхи кәрпачән 12(24)-мёшәнче учредительсен пухәвә иртнө. Унтанпа 150 сул хыса юлнә. Чәваш наци библиотекишән ку сул – юбилейлә. Ун пирки вулаваш директорөпе Роза Лизаковәпа каласрәмәр.

– Хусансемпе танлаштарсан, Шупашкарти библиотекәна уса нимех те пулман. Пысак хуласенчи вулавашсене хута яма паллә пёр-пёр общество өсчөнө пустарнә кёнекесем май панә. Сәмахран, 1865 султа Хусанта уәлнә Иван Второвән килти вулавашәнчен аталанма пусланә. Пирән вара, каларәм өнтө, кёнекесен пухисем пулман. Сапах темиҗе хастар пёр шухашлә пулса 80 ытла кёнеке илсе пынә-ха. Сапла майпа кёпёрне-ри 12 уес хулинчен Шупашкарта вулаваш чи малтан уәлнә. Вәл темиҗе сул мал өмөтлө сынсем пуләшнине тата вулакансен абонент түлевне пула кәна тытәнса тәнә. Пүлөмсене те сине-синех уләштарма тивнө. Учредительсем, вёсем 17-ән пулнә, библиотекәра черетпе хурал тәнә, вулакансене кёнекесемпе тивёстернө. Вёсем кёнекесене ял тата хула шулөсенчи учительсене түлевсөрех панә. Унтан та ытларах – литературә ятарлә сумкәна чиксе вулакансем патне ситерсе тәнә.

– Вулавашән малтанхи хастарөсенчен хәшне уйрәмах пәлртнә пуләттәр?

– Чылаййән вёсем. Сәмахран, Михаил Федоров, Хусанти учительсен семинарийө сүмөнчи шултан вёренсе тухнәскер, 1879-1891 сулсөнче Шупашкар хула училищинче вёрентнө. Эпир әна «Арсури» поэма авторө пек лайәх пөлетпөр. Ял ачисен йышәнче уйрәмах пултаруллисене асәрхасан хула шулне илсе пынә. Ентөшөмөр, хула вулавашән правленийән членө пулнәскер, вырәнти халәха сүтта кәларас өсе пысак түпе хывнә. Семен Вишневский пирки те савнах каламалла. Вәл Хусанти тән семинарийөнче тата унти университетән медицина факультетөнче пөлү илнө. 1883-1904 сулсөнче Шупашкарта уес тухтәрөнче өслөнө. Семен Матвеевич медицина кёнекисене чәвашла кусаракансенчен пөри пулнине те пәләрса юлнә. Сав вәхәтрах хула библиотекине аталанма пуләшнә, унән правленийән йышәнче тәнә тата виҗө сул ытла библиотекарь тивёсөсене пурнәсланә. Каярахла, Хусана өслеме куссан, Семен Вишневский чәвашсен пөрремөш хаҗасөпе «Хыпарпа» сыхану тытнә.

– «Лайәх кёнеке сәлтәртан та сүтәрах ялкәшәт», – тенө пирөн несөлсем. Паян эсир ертсе пыракан библиотекәна аталантарма, кёнекесене «сәлтәртан та сүтәрах ялкәштарма» пур услови те пур.

– Сүрта юсанә тата таватә хутлә тепөр сүрт хәпартнә хысәән вулав залөсем, курав тата конференц-залсем уәлчөс. Төп өсөсене автоматизациленө. Паян фондра 2 миллион документ упранат. Уйрәмах пөлтөрөшлө тата сайра төл пулакан кәларәмсен шучө 15 пин экзөмпляр ытла. Вёсенчен чи авалхи – 1643 султа кун сүти курнәскер.

– «Кадрсем пөтөм ыйтәва татса парасөсө», – тени сирөн өсөнсем пирки те-и?

– Библиотекәра паян 120 сын вай хурат, вёсен 95 процентө – аслә пөлүллө. Чылайәшән Рассей тата республика шайөнчи пысак наградәсем, сумлә ятсем пур.

– Вулаваша сөнө кёнекесемпе пуянлатма май килет-и?

– Фондра сулленех 10-11 пин экзөмпляр хушәнәт. 200 ытла хаҗат-журнал сырәнса илетпөр. Паллах, сак өсе пурнәслама бюджетран уйәракан укса ситмест, савәнпа төрлө организаци-учреждение, ыр кәмәлләх фончөсене тата уйрәм сынсене явәштарма тәрәшатпәр, майсем шыратпәр. Пире Рассей гуманитари әсләләхөсен фончө темиҗе сул өнтө кёнекесемпе, журналсемпе тивёстөрет. Парне тәвакансен йышәнче Рассейри, савән пекех республикәри издательсемпе авторсем тата вулакансем пур.

– 150 сул хушинче вулаваш төрлө йывәрләха түссе ирттерни вәрттәнләх мар. Тәван сөршывән Аслә вәрси вәхәтөнче уйрәмах йывәр килнө-төр.

– Чи малтанах, кадрсем ситменнине нушаланнә. 1943 сул төлне унта пурө те 10 сын кәна өслөнө, вёсем те – сусәрсем. Професси тивёсөсене пурнәсланипе танах вёсен вутә хәтөрлеме, кәмака хутса әшәтма, пултаруләх коллективөсен өсөне хушәшма тивнө. Апла пулин те 1943 султанпа хаҗат-журналпа пичетленнө статьясене библиографи төлөшөнчен «Тәван сөршы-вән Аслә вәрси», «Персонали», «Илемлө тата обществәпа политика литературин рецензийө» пайсене уйәрма мехел ситернө. Вулав залө 9 сөхөтөн пусласа 22 сөхөтөн өслөнө. Вулавашән савән пекех кусса сүрекөн пунктсем те пулнә. Сапла майпа табак фабрикинче, «Төрө» артельте өслөкенсене, Атәл лөш өнчи кану сүртөнче канакансене, 6 эвакогоспитальте си-

ХАҢАТСЕНЧЕ САПЛА СЫРНӘ

Чәвашсен төп библиотеки – пысак учреждени. Ун пек библиоте-ка пирөн Чәваш Республикинче урәх сук. Унта – 40000 ытла кёнеке. Библиотекәна сөнө кёнекесем туянма халө тата 7000 төнкө панә. Библиотекәна 60 журнал, 11 хаҗат килсе тәрәт. Чәвашлисем те пур. Библиотекәна пыракансене пәхсан, вёренекөнсем 80 процент, ыттисем – спужащисем, хресченсем т.ыт.те. Библиотекәра паракансен йышө-нче арсынсем – 93,4 процент, хөраарәмсен йышө вара 6,6 процент сөс. «Канаш», 1926, июнөн 24-мөшө.

...Ситөнүсемпе пөрлөх пирөн библиотекән ситменлөхсем те пур-ха. Библиотекән сүрчө пөчөк тата урайө кёнекесен йывәрәшне чәтай-масть. Кёнекесене нүрө тата төттөм путвалта усрама тивет. Савна май кёнекесем час пөтөсө. Вулакансем валли культураллә канма услови сителөксөр. Библиотекәна лайәх сүрт тупса парасси пирки республикә-ри тата хулари организацисен шухәшласа пәхмалла.

«Чәваш коммуно», 1940, апрелөн 12-мөшө.

плөнекенсене тата 12 сар чаҗөнчи салтаксене кёнекесем пар-са тәнә. 1941-1945 сулсөнче вулакансене суллен вәтамран 125-135 пин кёнекепе тивёстернө.

– Наци библиотекинче культурапа кану пурнәсө вёресө тәрәт. Кәсәклә акцисем, мероприятисем ирттерөтөр, проектсе-не пурнәса көртөтөр.

– Чәнах, пите нумай мероприяти йөркелөтпөр. Кашнин – хайөн аудиторийө. Сәмахран, «Библиокас» султан-сул вай илсе пырат, «Көмөл өмөр» галерейәра үнер куравөсем, пул-таруләх фестивалөсем иртөсөсө, паллә сынсем төлпулусене пухәнасөсө. Сак өс вулакансене библиотека хәнисемпе хушәш-ма, пөр-пөрин шухәшөпе, кәмәл-туйәмөпе паллашма, төпөр майлә каласан, республикән нумай өнлө культура пурнәсөпе сывәхланма май парасөсө. Иртнө сул онлайн майпа йөркелөнө мероприяти пите йышлә пулчө. Вёсем Аслә Сөнтөрү пулнә-ранпа – 75 сул, Чәваш автономии облаҗне йөркелөнөренне пөр өмөр ситнипе тата ытти пуләмпа сыханнә. Сөршывән нумай на-циллө поэзийөн Пөтөм Рассейри «Атәл синчи асамат көперө» виҗсөмөш фестивалө уйрәмах кәмәллә иртрө. Пандемие пула әна та онлайн майпа йөркелөме тиврө.

– Библиотекәра халыхи вәхәтра, иртнө өмөрөн 90-мөш сүлө-семпе танлаштарсан, сәмрәк сахалрах пек. Йәнәшмастәп-и?

– Төрөсөх. Вёсем, төпрөн илсен, хайсен вузөсенчи вулаваш-сене сүрөсөсө. Рособрнадзор вузсен библиотекисен өс-хөлөнчө йөрке тунә хысәән вёсен те вёрентү литературы сителөклөх пек туйәнәт. Сав вәхәтрах студентсем килте ө аудиториөре ларнә

вәхәтрах пирөн электрон сәл куҗсемпе уә кураҗсө. Сәмахран, 2020 султа Наци библиотекин электрон библиотекине 42 пин сын көнө, электрон каталога – 37 пин сын, вулавашән сайчөпе 429 пин сын уә курнә.

– Библиотека тата интернет... Социаллә сөтөсенчи ушкән-сене мөнле аталантаратәр?

– Пирөн хамәрән веб-сайт, электрон каталог, электрон би-блиотека пур. Библиотекән соҗсөтөсенчи страницөсемпе ушкәнөсене 17200 сын төрлө ыйтупа көрет: пөрисене вула-вәш өсө-хөлө кәсәклантарат, төприсене – унта иртөкен ме-роприятисем.

– Наци библиотеки «Культура» наци проектне пурнәса көртөме хушәннә май мөнле өсөсем пурнәсләт?

– Асәннә проектпа килөшүллөн республикәра төслөх вула-вәшсем усааши вай илсөх пырат. 2019-2021 сулсөнче ку өнөпе конкурса 26 заявка тәрәтнәччө, вёсенчен 6-шө сөнтөрчө, савән-па паянхи пурнәс ыйтөкан учрежденисем хута кайрөс ө вөсе-не тәвас өнөпе халө вай хуратпәр. Ситөс сул валли тата 6 до-кумент тәрәтнә. Наци библиотеки проект офисө пулнә май ре-спубликәри вулавашсене төрлө өнлөн – конкурса хушәшмәл-ли документсене хәтөрлөссинчен пусласа сөнө библиотека уәличөнчи пөтөм өсө йөркелөсе пырасси таранах – пуләшәт.

– Кәсәлхи мероприятисем, төпрөн илсен, библиотека уәлнәранпа 150 сул ситнипе сыханнә пулө?

– Юбилей пуләмөсен марафонө кәрпач уйәхәнчө библио-текән кун-сулне уса паракан куравран пусланчө. «150 сул әс-ләләх тата сүт өс сөжбинчө» экспозицин кашни пайө вулавә-шән пурнәсөне сүтатса пачө. Икө уйәх ытла өслөнөскөре пин-пин сын килсө курчө. 1871 султа Иван Яковлев чәваш пурнәсөнчө төпөр пуләмпа – сөнө алфавит йөркелөсе – йөр хәварнә. Сакна та хамәрән өсөсемпе пәләртамәсәр хәвараймарәмәр, әна ха-лалласа төпөр курав усрәмәр. Кәсәл тата Иван Яковлев тәван чәваш халәхө валли Халал сырнәранпа пөр өмөр ситөт. Сак пуләма халалласа Халалән пөчөк кёнекине, вәл ал лаппине вырәсө, кәларәпәр.

– Мероприятисем йөркелөме, кёнекесем кә-ларма нухрачө те кирлө-сө...

– Ку өнөпе ЧР Культура министерствинө тав тумалла. Кәсәл библиотека өсөсене пурнәслама, уяв мероприятиөсене йөркелөсе ирттерме республика бюджетөнчен самай пы-сак укса пачөс. Федерацин Национальносөн өсөсөн агентствинө те пуләшрө. Савәнпа пәләр-тнә өсөсене пурнәса көртөме пултартамәр. Ака уйәхәнчө йәхәшсем пурәнөкан регионсен-чи чәваш библиотекарөсене пустарса вёсен сивөч ыйтәвөсене сүтөс яврәмәр. 60 сын хуш-шәнчө унта. Сывәх вәхәтрах икө моногра-фи, Тихон Сергеевән «Храм мой – библиоте-ка» кёнекине хушса-түрлөтөсө – иккөмөш хут, Ирина Балковән «История библиотечного дела Чувашской Республики второй полови-ны 20-го века и начала 21 века», кәларәпәр.

– Наци библиотекин төп мероприятийөсем ситөс вәхәтрах иртмөлле мар-и-ха?

– Сөртмен 21-мөшөнчө Сәмрәксен те-атрөнчө савәнәслә концерт пулө. Әна Чә-ваш патшаләх филармонийө пуләшнине йөркелөтпөр. Төпөр кунхине библиотекәра өслөкенсем валли сөршыв шайөнчи форум өслө. Рассей наци библиотекин, Рассей пат-шаләх библиотекин, регионсенчи пысак ву-лавәшсен специалистөсем, Севастопольти библиотека ди-ректорө, савән пекех Казахстанри өстөшөсө хушәнөс унта.

– Уяв программинчө Алексей Айхи ертсе пыракан ушкә-нән концерчө те пурчө.

– Сапла, пирөн библиотека Чәваш халәх поэчөпе Геннадий Айхипө чылай вәхәт сыхану тытнә, савән пекех Алексей Айхипө те хушәшнә йөркелөнчө. Халыхинчө вәл тата унән ушкәнө пирөн ятарлә хәнасем пулөс, композиторән произведенийөсен концер-тне кәтартөс. Тәкакән пысак пайне библиотека хай сине илнө-рен билет хакө йүнө, сак пирөн вулакансемшөн тата компози-торән пултаруләхөпе кәсәкланакансемшөн чән-чән парне пулө.

Надежда СМЕРНОВА

ШҮТЛӨСӨСӨ ТЕ

Арсын вулаваша пынә.

– Эпө «Мөнле майпа 1 миллион төнкө өслөсө илмөлле?» кёнеке илнөччө, страницөсенчен сүррине сурса илнө, – тет вәл.

– Сүр миллион та сахал мар, – тавәрәт библиотекарь.

Вулавәшра:

– Сирөн «Чи лайәх хөраарәм пулмалли вәрттәнләхөсем» кёнеке пур-и?

– Фантастика литературы виҗсөмөш рөтри сүлөк сөнчө.